

JOHN LOCKE'UN PEDAGOJİSİ¹

Yazan: Dwight GOODYEAR
Çeviren: Abdulkadir ÇEKİN*

Özet

Bu makalede, John Locke'un *Eğitim Üzerine Düşünceler (1693)* kitabında ele aldığı üç temel mesele olan, çocuğun kişisel disiplini elde etme yolları, çocukta iyi bir karakter ve mantıklı davranış geliştirme konuları tartışılmaktadır. Makale içerisinde, söz konusu kitaptan alıntılar yapılarak meseleler günümüz perspektifinden değerlendirilmekte, ebeveyn ve eğitimcilere çocuk eğitiminde kullanılabilecek bazı öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Eğitimi, John Locke, Disiplin, Karakter Gelişimi, Mantıklı Davranma.

Abstract

(John Locke's Pedagogy)

In this article, it was discussed that the three key themes of John Locke's book *Some Thoughts Concerning Education (1693)*, the ways of getting self discipline, the development of a good character and logical treatment in a child. By quoting from mentioned the book, in the article these three key themes examined

¹ Bu yazı, Fairleigh Dickinson Üniversitesi öğretim üyesi Dwight Goodyear'ın Eğitim Felsefesi Ansiklopedisi'nde (Encyclopaedia of Philosophy of Education) yer alan "John Locke's Pedagogy" başlıklı yazısının çevirisidir. Adı geçen ansiklopedi, M. Peters, P. Ghiraldelli, B. Zarnic, A. Gibbons, R. Heraud editörlüğünde yayınlanmış online ulaşılabilir bir ansiklopedidir.

Dwight Goodyear (1999). *John Locke's Pedagogy*, "Encyclopaedia of Philosophy of Education", M. Peters, P. Ghiraldelli, B. Žarnić, A. Gibbons (eds.).

<http://www.ffst.hr/ENCYCLOPAEDIA> Erişim: 17 June 2012

* Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü, acekin@kastamonu.edu.tr

from today's perspective and made some suggestions about the child education for parents and educators.

Key Words: Child Education, John Locke, Discipline, Character Development, Logical Treatment.

1. Giriş

Genellikle, insan anlayışı, yönetim, para ve hoşgörü gibi konulardaki yazılarından sonra 1693'te John Locke, zamanında tamamen heretik (kabul olunmuş doktrinlere karşı) gözüken, fakat günümüzde hiçte tuhaf karşılanmayacak bir kitap yayınlamıştır: *Eğitim Üzerine Düşünceler*. John Locke bu kitapta 3 temel konu üzerinde durmuştur:

1. Eğitimdeki ceza ve ödül uygulamalarından ziyade, çocuğun ebeveyninin gözünden düşmesi ya da yükselmesi vasıtasıyla kişisel disiplini kazanması,
2. Çocukta iyi bir karakter geliştirmenin önemi,
3. Çocuğa yetişkin bir birey gibi davranarak çocukta mantıki davranış geliştirme.

Kim bu konuların günümüzde heretik olduğunu söyleyebilir ki? Bize göre bunlar ilk bakışta çok fazla heretik gözükmemektedir. Aslında, Locke'un düşüncelerinin çoğu tamamen insancıl ve demokratik düşüncelerle uyum içerisindedir. Bununla beraber, yazının devamında da göreceğimiz gibi bizi endişeye düşüren ve günümüzde bile bir nebze heretik gözüken bazı şeyler var; Locke'un aklı, doğru bir şekilde öğrencinin bilgiyi zihnine almasını sağlamak amacıyla, iyi bir eğitimcinin mümkün olduğunca dış etkilerden uzak tutması gereken bir mum parçası ya da beyaz bir kâğıt olarak düşünmesi gibi. Şimdi bu üç temel konuyu inceleyerek yazıya başlayalım.

2. Kişisel Disiplin

Locke kitabına, "sağlam bir bedendeki sağlam bir akıl, mutluluğun formülüdür" cümlesi ile başlamaktadır. Buradaki problem ise her ikisinin kişilerde nadiren bir arada bulunmasıdır. Bu nedenle, insanlar fiziksel ve zihinsel dayanıklılık elde etmek için eğitime ihtiyaç duymaktadır. Locke, kitabının 32. bölümünde şunları ifade etmektedir:

Bir beden ve aklın gücü, çoğunlukla zorluklara dayanabilmesi ile ilgilidir. Bütün erdem ve değerlerin temeli ve en önemli prensibi bunda yatmaktadır. İnsan, kendisini kötü yollara götürmek isteyen arzu ve isteklerine gem vurabilmeli ve davranışlarında saf bir şekilde en iyiye götüren akli muhakemeyi izlemelidir.

Locke'un "en önemli görüşü", kişinin arzularını dizginlemesini sağlayan kişisel disiplini elde etmesidir. Fakat bu disiplini elde etmek için kişi ilk olarak disipline edilmiş olmalıdır:

Çocuk eğitiminde gördüğüm en önemli hata, eğitilmelerinin çok daha kolay ve mümkün olduğu ilk yıllarda, çocuklardaki akıl ve akli muhakemenin disipline edilmeyişidir. (Eğitim Üzerine Düşünceler, 34. Bölüm)

Ancak, aileler bu konuda çok yumuşak ya da çok katı davranarak çoğu kez hata yapmaktadırlar. Aşırı şekilde yumuşak veya katı olma, çocuğun mantıki davranan ve disiplin sahibi bir yetişkin olarak yetişmesini engellemektedir. Yumuşak davranarak her isteği yapılmış bir çocuk sınırsız isteklerinin önüne geçemeyecek ve her şeyi isteyecek, aşırı disiplin altındaki bir çocuk ise özgür kararlar vermesini sağlayacak ruhunu ve öz güvenini kaybedecektir. Çocuğa aşırı katı veya hoşgörölü davranma arasındaki mükemmel dengeyi sağlamak eğitimin sırrıdır.

Çocuk eğitiminde katı ya da yumuşak davranma konusunda yanlışla düşünmemek, büyük bir maharet ve hüner gerektiren bir sanattır. Bir çocuğun ruhunun rahat ve özgür olmasını sağlayan, aynı zamanda onun aklını ve duygularını olumsuz etkileyecek birçok şeyden alıkoyan kişi, bana göre birçok zıtlığı uzlaştıran ve eğitimin sırrını kapmış kişidir. (Eğitim Üzerine Düşünceler, 46. Bölüm)

Fakat eğitimin bu sırrına nasıl yaklaşmalıyız? Bu iki tehlikeli zıtlığı nasıl uzlaştıracamız? Locke'un da dikkat çektiği bu konudaki en önemli yanlış, eğitimsel açıdan hiçbir şekilde uygun olmayan döverek cezalandırma yaklaşımıdır. (47. Bölüm) Bu yaklaşım, (1) kişisel istekleri disipline etmediği gibi onları destekler bir mahiyete sürüklemektedir. (2) Bu yaklaşım, öğrencilerin ilgilerini çekmeye çalışılan konulardan da onları uzaklaştırır, köleleştirilmiş bir karakterin gelişmesini sağlar. (3) Özgür seçimler yapamayan, kendini değersiz gören çekingen bireyler yetiştirir (51. Bölüm). Dayak yoluyla cezalandırma, tamamen insan tabiatına aykırı bir yaklaşımdır. Sonuç olarak bu yaklaşım, hayatında özgür seçimleri ile disiplin oluşturmaya çalışan bir kişinin kendi kendini bozguna uğratmasıdır.

Fakat neden bu konu, bazıları tarafından tartışılmıştır? Neden yorucu bir ders sürecinin sonunda öğrencileri motive etmek için ceza uygulamalarından söz edilir? Sonucunda ceza değil de ödül olan bir konuda neden çocuklar ders çalışmaz ya da istenilen bir işi yapmaz? Buna göre çocuklar bir konuyu öğrenmek için değil sonucundaki ödülü almak için öğrenir. Ödül çocuklara bir zevk sağlamasına karşın, disiplin sahibi bir birey yetiştirme olan eğitimin genel amacından çocukları uzaklaştırır. Tabi ki Locke "çocuklarımızı ödül ve ceza uygulamaları olmadan nasıl disipline edeceğiz?" şeklinde akla gelen soruyu da Kitabında tartışmıştır (54. Bölüm).

Locke'un bu soruya verdiği cevap Kitabının 56. Bölümünde; "çocuğa (kötü davranışları yoluyla) gözünüzden düşüğünü veya (iyi davranışları

yoluyla) gözünüzde yükseldiğini hissettirme” şeklindedir. Bu cevap Locke’un şu iki gözlemine dayanmaktadır. Birincisi, çocuklar övülme ve değer verilme konusunda hassastırlar. İkincisi, gözden düşme veya yükselme, karşılıklı olarak ödül konusunda bir anlaşmanın olduğu durumda en iyi sonucu vermektedir. Özetle Locke’a göre; en iyi disiplin aracı, çocukların yanlış davranışları karşısında ebeveynlerin sessiz kalmaları ve onları sessizce disipline etmeleridir. Hiçbir çocuk ilgilenilmemek, yaptıklarının dikkate alınmadığını bilmek istemez. Bu açıdan çocuğa sessiz kalmak, onun kötü davranışlarının farkına varmasını sağlayacaktır. Diğer taraftan çocuğun ebeveyninin gözünde yükselmesi ve daha çok sevildiğinin hissetmesi, aile içinde tanınmasını ve sosyal alanda işbirliği içinde olmasını sağlar. Burada önemli olan, her iki durumda da disiplinin dolaylı olarak sağlanması ve bunun herhangi belirli bir davranıştan dolayı olmamasıdır. Verilecek ödüller de olumsuz bir şekilde sürekli olarak gözden düşme haline götüren durumlar olarak anlaşılmalıdır. Fakat Locke bölümün devamında; çocuklarla doğru bir ilişki kurulması halinde ödül ve ceza uygulamalarına çok da gerek olmayacağını ifade etmektedir (63. Bölüm). Ebeveynler yapılmaması halinde çocukların ceza alacakları birçok kural koymaktadır. Aslında ebeveynleri ile doğru bir saygı ilişkisi kurmuş olan çocuklar, davranışlarında son derece özgür bırakılabilirler (63. Bölüm). Fakat her halükarda bazı sınırlamalar ve kurallar olmalıdır. Peki bunlar ne olabilir?

3. Mantıklı Davranma ve Karakter

Aileler ve eğitimcilerin çok fazla kural koymamaları, mantıklı davranma ve karakter gelişiminde iyi bir köprü görevi görebilir. Bu konuda şu alıntıyı düşünelim:

Burada, klasik eğitimde yapılan bir hataya dikkat çekmek istiyorum: sürekli hatırlatıldığı halde unutarak ya da hiç anlamamış bir şekilde tekrar olumsuz davranışı sergileyen veya bir kuralı çiğneyen çocuğun hafızasını (unutmasını) suçlamaktayız. (Eğitim Üzerine Düşünceler, 64. Bölüm)

Bu konuda ne yapmamız gerektiğini Locke şu şekilde ifade etmektedir: (1) Söylediğin şeyi çocuğun anladığından ve yapabileceğinden emin ol (2) aynı işi, davranışa dönüşene kadar sürekli olarak tekrar yaptır. Bu tekrar aşaması, özellikle ilk çocukluk yıllarında karakter gelişimi ve iyi alışkanlıkların yerleşmesi için önem arz etmektedir. Locke Kitabının 64. Bölümünde şunları ifade etmektedir: “İlk yıllarında çocukların hatalı davranışları bu yöntemle düzeltilirse, yanlış davranışlar yavaş yavaş ortadan kalkacak ve hayatı boyunca yanlış davranışlardan da kurtulmuş olacaktır.” Bu noktada mevcut kurallar, çocuklara bir zorluk ve problem noktası olarak sürekli hatırlamak zorunda oldukları ve yapmaları gereken zoraki davranışlar olarak değil, doğal alışkanlıklar ve hayatın içindeki vazgeçilmez adetler olarak öğretilmelidir. Böylece iyi bir karakter gelişiminin, hedeflenen davranışların istekli bir biçimde tekrar edilerek alışkanlık haline gelmesi ile yakından ilişkili olduğu görülecektir.

Şimdi bir çocukta geliştirilebilecek en önemli alışkanlıklardan biri olan mantıklı düşünme ve davranmaya gelelim. Tabi ki burada, “kişi çocuğu mantıklı olarak ikna edebilir mi?” sorusu akla gelmektedir. Rousseau bunun olamayacağını düşünmektedir. O'na göre bir çocuğu mantıklı olarak ikna etme, çocukluğun masumiyetini ve özgürlüğünü çalan yetişkinliğe has bir sınırlamayı ona dayatmak demektir. Fakat Locke, çocukların aslında rasyonel davrandıklarını düşünmektedir ve şunları söylemektedir:

Çocuklarla doğru bir şekilde iletişim kurulduğunda, onlardaki mantıklı düşünme becerisini gördüğümde hayrete düştüm. Konuşmayı ilk öğrendikleri zamanlarda bile çocuklar son derece mantıklı düşünmektedir. Eğer yanlış gözlemediysem çocuklar mantıklı düşünme ve davranmayı çok sevmektedirler ve bu durum ebeveynlerin için bir gurur kaynağı olmalıdır. (Eğitim Üzerine Düşünceler, 81. Bölüm)

Tabi ki Locke, kişinin bir yetişkine davrandığı gibi çocuğa davranmasını beklemiyor, sadece kişinin, çocukla doğru ve doğal bir ilişki kurabileceğini ve kendisini biraz onun yerine koyabileceğini düşünüyordu. Burada önemli olan nokta, çocuğun ileriki yaşamında olgun bir birey olabilmesi için özellikle ilk çocukluk yıllarında çocuğa mantıklı düşünen bir yetişkin gibi davranmanın gerektiğidir.

Çocuğa ne kadar çok bir yetişkin gibi davranırsanız, çocuk o kadar çabuk bir yetişkin gibi davranmaya başlar. Ne zaman çocukla ciddi bir birey gibi konuşulursa, bu durum onun zihninde bir eğlence gibi önem kazanır. (Eğitim Üzerine Düşünceler, 95. Bölüm)

Locke'a göre çocuklar çok meraklıdır ve bu sebeple iyi bir öğretici, bu merak duygusunu, çocuğu bilgiye götüren bu önemli kanalı, en iyi şekilde ortaya çıkarmalı ve değerlendirmelidir. Fakat nasıl? Bu soruya basit bir şekilde; “çocuklara doğru, basit ve tecrübeleri çerçevesinde anlayabileceği cevaplar vererek” şeklinde cevap verilebilir. Bir öğretmen asla yalan söylememeli, her konuyu uygun bir tarzda izah etmeli ve çocukların öğrenme isteklerini daha da artıracak yollar bulmalıdır. Fakat bu noktada birkaç soru akla gelmektedir: “Öğretmen ile öğrenci, bir öğretim sürecinde doğru bir şekilde bir arada çalışabilir mi? Öğretmen de bir çalışma sürecinde öğrencisi ile birlikte öğrenebilir mi? Öğretmen bir konuda bilgisizlik gösterebilir mi? Çocuklar, öğrenecekleri konu ile ilgili materyalle aktif bir ilişki kurabilir mi? Şimdi bu soruları değerlendirelim.

4. Değerlendirmeler

Locke'un *İnsan Anlayışı Üzerine Yazılar (1690)* kitabında yer alan şu ifadelerini hatırlayalım:

Tüm bilgilerimizin belirli bir temeli vardır ve bu temelden diğer bilgiler üretilir. İster görebildiğimiz dış dünyadaki nesnelere hakkında olsun, isterse iç dünyamızdaki duygu ve durumlar hakkında olsun, yaptığımız her türlü

gözlemlerimiz varlığın tümünü anlamamıza imkân veren temel düşüncelerdir. Yaptığımız dış ve iç gözlemlerimiz, bilgilerimizin temelleridir. Bu yüzden sahip olduğumuz tüm fikirleri, kendi kendimize oluştururuz ve bizim için bir kaynak durumundadırlar.

Burada Locke, fikirlerimizin zihnimizde hazır olarak bulunmadığını, aksine onların varlığı algılayış ve anlayış biçimimize göre oluştuğunu ifade etmektedir. Her düşünce ve fikir, iç ve dış dünyaya ait tecrübelerimiz için zorunlu verileri oluşturur. Ayrıca, duysal verilerden soyutlanarak oluşturulan fikirlerin, iç gözlemlerle ilişkili olduğunu da burada ifade etmek gerekir. Locke, doğduğu anda bir çocuğun zihninde hiçbir şey olmadığını, onun beyaz bir kâğıt parçası veya boş bir dolap gibi olduğunu düşünmektedir. Bu teori O'nun pedagojisinin temelini oluşturmaktadır. Eğer bilgilerimize, duyu organlarımızla dünyayı tecrübe etmekle sahip oluyorsak, çocukların tecrübeleri ve alışkanlıkları da dünyayı tecrübeleri çerçevesinde tamamen farklı olacaktır.

Bu noktada, çocukların zihinlerinin eğitime en müsait olduğu ilk çocukluk yıllarında, öğretmenler ve aileler tarafından disiplinli davranmanın çocuğa yerleştirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, doğru bir karakter şekillenmesi için çocuklara zamanında doğru alışkanlıkları kazandırmak gerekmektedir. Aslında bir açıdan Locke şunu önermektedir: İstedığımız davranış kalıplarının tümünü çocuklara yerleştirme gücüne sahibiz. Fakat bu durumda, “Tanrı tamamen değiştirilmesi mümkün olmayan belki bir oranda düzeltilebilir bazı karakteristik özellikleri insan zihnine nakşetmiştir” cümlesini nasıl anlayacağız. (66. Bölüm) Dolayısıyla çocuğa istenilen davranışları kazandırma sürecinde eğitimcilerin tamamen serbest bir hareket alanı olduğu da tartışmalıdır. Fakat burada çocuğun eğitilebilir edilgen durumu üzerinde insan ve Tanrının etken bir durumda olduğunu dile getirmek önemlidir. Bu konuda şu alıntı örnek olabilir:

Eğitim sürecinde çocuğun zihninin, sakin ve rahat olmasını sağla. Bir bilgiyi öğrenmesi ya da bir davranışı kazanması konusunda çocuğa emirler verdiğinde, kaygılı ve sağlıksız bir zihne, doğru bir karakter yerleştirmenin mümkün olmadığı bil. (Eğitim Üzerine Düşünceler, 167. Bölüm)

Locke, Kitabının 216. Bölümünde çocuğu, doğduğu anda beyaz bir kâğıt parçasına, doğduğu andan sonra ise ebeveyninin istekleri doğrultusunda şekillenecek boş bir dolaba benzetmektedir:

Eğitim sürecinde bir konuda bilgiler öğretilirken, öğrencilerin kafalarını karıştıran diğer bilgilerden zihni arındırabilmek öğretmenliğe has bir sanat olmalı. Bu konuda en iyi yöntem belki de bir konuda bilgi verirken, konu hakkında herhangi bir yanlış düşünce ve izlenim bırakmamak için zihinlerde boş bir yer açabilmektedir.

Bu alıntıya göre öğretmenler doğru bir eğitim süreci için; zihinlerde bilgiler için bir yer açmalı, öğrencilerin zihinlerini temiz bir kâğıt gibi boş hale getirebilmeli ve bu kâğıda işlenecek bilgiler de pürüzsüzleştirilmelidir. Bunlar

olmadığı takdirde kaçınılmaz olarak eğitim sürecinde bir konudaki bilgilerin yerini, korku veya kaygı durumunun hâkim olduğu sübjektif duyuşsal veriler dolduracaktır.

Son olarak yukarıda geçen bazı sorulara cevap verebiliriz. Eğiten kişinin, doğruyu söyleyen ve çocuğun merakını tatmin edici şekilde doyuran kişi olması gerekmesine rağmen, neden o, bilen, etken olan, kalıplayan, seçen ve çocukların alıcı durumdaki zihinlerine davranış kalıplarını yerleştiren kişi olmaktadır? Neden bu zıt durum yaşanmaktadır? Belki de kişinin eğitimsel çevresi ile uyum içerisinde, öğretmenle birlikte yapılan bir öğrenmenin pasif ve aktif durumuna yoğunlaşan bir pedagoji daha verimli olabilir. Aktif katılım, dönüşüm ve sorgulamaya yoğunlaşan bir pedagoji, olumlu politik sonuçlara sahip olamaz mı? Locke demokrat olmasına karşın, bizce demokratik bir toplumun ayrılmaz parçaları olan eleştirel düşünce, adalet ve dönüşümü gerektiren günümüz toplumsal gerçekliği içerisinde çocukları pasif bir kap olarak gören bir pedagojiyi haklı görmek çok zordur. Çocuklardaki rasyonel gelişimi önemseyen ve onlara insancıl davranışın öğretilmesi yönündeki Locke'un pedagojisindeki cesur adımlar takdir edilmelidir. Fakat bilim adamları ve düşünürler olarak biz, Locke'un teorisini, otoriteye kayıtsız şartsız itaati yerleştiren bir pedagoji olarak eleştirel bir şekilde düşünmeliyiz.